

УДК 329 (430)

**Діяльність Християнсько-демократичного союзу Німеччини в опозиції:
1969-1982 рр.**

А. М. ТИРОН

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна,
E-mail: alsimmer@rambler.ru**Авторське резюме**

Дана стаття присвячена визначенню особливостей політичного курсу Християнсько-демократичного союзу Німеччини в опозиції (1969-1982 рр.). Дається визначення поняття «політична опозиція». Охарактеризовано зміст основних програмних документів ХДС досліджуваного періоду, зокрема Мангаймської заяви, прийнятої на з'їзді партії у Мангаймі у 1975 році та Програми основ партії, яка була ухвалена на з'їзді християнських демократів у Людвігсгафені в 1978 році. Відповідно до останнього розділу Програми основ партії автор звертає увагу на першочергові завдання німецької зовнішньої політики. В статті також досліджується курс жорсткої конфронтації Християнсько-демократичного союзу по відношенню до соціал-ліберальної коаліції. Аналізуються обставини, які підірвали позиції канцлера Вілья Брандта у першій половині 1970-х рр. Привертає увагу той факт, що саме Гельмут Шмідт, який очолив уряд ФРН 16 травня 1974 р., підготував сприятливі умови для зміни міжнародного амплуа Федеративної Республіки Німеччини. В результаті дослідження з'ясовано, що протягом обраного періоду християнським демократам вдалося значно модернізувати партію і з 1980-х рр. знову стати керівною політичною силою Німеччини.

Ключові слова: Християнсько-демократичний союз, опозиція, Соціал-демократична партія Німеччини, Вільна демократична партія, Мангаймська заява, Програма основ партії, «мала коаліція».

Policy of the Christian democratic union of Germany in opposition: 1969-1982

A. M. TYRON

Yuriy Fedkovych Chernivtsi state university, Chernivtsi, Ukraine, E-mail: alsimmer@rambler.ru

Abstract

The article focuses on determining the characteristics of the policy of the Christian Democratic Union of Germany in opposition (1969-1982). A definition of the notion «political opposition» is made. The author characterized the content of the main program documents of the CDU during the researched period, particularly Mannheim statement, adopted at the party congress in Mannheim in 1975 and the Program of the party's bases, which was adopted at the Congress of Christian Democrats in Ludwigshafen in 1978. According to the last section of the program of the party's bases, the author draws attention to the priorities of German foreign policy. The paper also examines the course of tough confrontation of the Christian Democratic Union in relation to social-liberal coalition. It analyzes the circumstances that undermined the position of Chancellor Willy Brandt in the first half of 1970s. A special attention is drawn to the fact that it was Helmut Schmidt, who headed the government of Germany May 16, 1974, and prepared favorable conditions for changing the international role of the Federal Republic of Germany. The study found out that during the selected period Christian Democrats were able to significantly modernize the party and starting with 1980s they once again became the leading political force in Germany.

Key words: Christian democratic union, opposition, Social democratic party of Germany, Free democratic party, Mannheim statement, based party program, «small coalition».

Постановка проблеми. Найважливішим механізмом, що забезпечує функціонування політичної системи суспільства, є існування політичної опозиції, яка пропонує стратегічні і тактичні альтернативи та готова в результаті перемоги на виборах їх реалізувати. У широкому сенсі політична опозиція – політична сила, яка прагне прийти до влади або примусити правлячу групу враховувати її інтереси. Опозиція – це легітимна сила, яка протистоїть правлячій групі [5, s. 322].

Актуальність постановки обраної проблеми не викликає сумніву. Адже з партією Християнсько-демократичний союз пов'язані найважливіші досягнення в партійній системі Федеративної Республіки Німеччини. Однак після двадцяти років перебування при владі ХДС Німеччини у 1969 р. зовсім неочікувано для себе опинився в опозиції. Влада перейшла до «малої коаліції»

© А. М. Тирон, 2014

Соціал-демократичної партії Німеччини/Вільної демократичної партії, яку очолили В. Брандт та В. Шеель. Проте ця подія не завадила християнським демократам у досліджуваній період значно модернізувати партію і з 1980-х рр. знову стати керівною політичною силою Німеччини. Крім того, ХДС вдалося створити таку партійну модель, що дозволяє сьогодні країні розвиватися, і, як наслідок, вільно функціонувати на європейській та міжнародній арені. Німеччина є, беззаперечно, одним з визнаних лідерів об'єднаної Європи. Тому вивчення досвіду діяльності ХДС в опозиції (1969-1982 рр.) є корисним з точки зору дослідження різних аспектів розвитку політичних процесів в Україні. Все це надає особливої актуальності зазначеній проблемі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання особливостей політичного курсу Християнсько-

демократичного союзу Німеччини в опозиції в різних аспектах досліджували російські науковці: Н.В. Павлов, А.А. Новиков, Б.В. Петелін та інші. Серед робіт німецьких політологів, присвячених даній проблемі, варті уваги наукові праці Ф. Бьоша, П. Хаунгса, Г.-О. Кляйнманна, Й. Шміда та ін. Слід наголосити, що політичний курс опозиційної німецької партії ХДС у період кризи залишається недостатньо дослідженим в українській політичній науці і потребує ретельного вивчення.

Метою дослідження є розкриття особливостей політичного курсу Християнсько-демократичного союзу Німеччини в той час, коли він перебував в опозиції (1969-1982 рр.).

Виклад основного матеріалу. На виборах 1969 р. ХДС/ХСС отримав 46,1% голосів, незначно випередивши СДПН. Для формування коаліційного уряду голова партії Г. Кізінгер спробував відновити «малу коаліцію» з лібералами. Однак лідер ХСС Ф. Штраус ще до виборів вступив у жорстку конфронтацію з ВДП і погрожував розірвати союз з ХДС у випадку коаліції з лібералами [4, s. 173]. Протириччя всередині ХДС/ХСС призвели до втрати партією ініціативи, яку одразу ж перехопили соціал-демократи. Внаслідок цього Християнсько-демократичний союз перейшов в опозицію. СДПН запропонувала ВДП створити соціал-ліберальну коаліцію і сформуванню, таким чином, уряд. Слід відзначити, що блок ХДС/ХСС жодного разу не був в опозиції і не мав досвіду діяльності у такій ситуації. Це спричинило внутрішньопартійну кризу. Разом з тим, поразка на виборах активізувала процес партійного будівництва. Опозиційна партія поставила за мету збільшити кількість членів блоку і вже протягом 1970-1980 рр. чисельність партії зросла з 400 000 до 600 000 чоловік [11, s. 16].

Привертає увагу той факт, що християнські демократи, перебуваючи в опозиції, займалися модернізацією партії. Серед членів Християнсько-демократичного союзу продовжувалися дискусії щодо прийняття основної програми партії. Зокрема, на партійному з'їзді християнських демократів у 1973 р. у Гамбурзі була призначена комісія на чолі з Вайцеккером для розробки першої в історії партії основної програми.

У 1975 р. на з'їзді ХДС у Мангаймі «схвально» була прийнята до уваги Мангаймська заява, яка серед програмних документів ХДС займала особливе місце. Адже вона не була ані програмою основ партії, ані базою для проведення виборчої кампанії. В концепцію цієї заяви входила нова орієнтація соціальної політики, яка звертала увагу на такі соціальні групи, як літні люди, матері з дітьми або непрацевдатні люди, що потребували підтримки держави [9, s. 196].

Загалом у питаннях, що стосувалися соціальних завдань, ХДС керувався принципом надання допомоги для самопомогі і створення гнучких соціальних структур. Християнські демократи ніколи не заперечували необхідності вирішення

соціальних завдань, хоча вирішення цих питань знаходилося, насамперед, у сфері діяльності соціал-демократів. Відповідно до Мангаймської заяви, в економічному плані ХДС виступав за підтримку приватної ініціативи, створення оптимальних умов для розвитку економіки, реформування системи оподаткування і охорони здоров'я [9, s. 197].

Важливою подією в історії партії став з'їзд Християнсько-демократичного союзу в 1978 р., що відбувся в Людвігсгафені і на якому після тривалої дискусії була прийнята перша Програма основ партії. Як і будь-яку іншу програму основ, її слід сприймати, насамперед, як документ саморозуміння. Підкреслювалося, що партія дотримується християнських принципів і вихідним моментом у визначенні її політичної діяльності є людина, яка відповідальна перед Богом [6, s. 171].

Основна програма партії, за словами експертів, стала заключним документом роботи ХДС в опозиції. У цьому відношенні вона була свого роду реакцією на соціально-ліберальну політику реформ і ранню ейфорію на адресу реформ у власних рядах [6, s. 171].

Характерно, що в цьому програмному документі мова йшла не про «рівність шансів» (гасло Берлінської програми), а про «справедливість шансів»; підкреслювалася необхідність політичного управління щодо інтересів організацій, а також функція державного захисту та врегулювання порядку: «Держава не є установою для виконання будь-яких вимог» [6, s. 172]. У цьому відношенні Програма основ партії задокументувала і програмну послідовність ХДС, адже її третя частина була присвячена соціальному ринковому господарству. В останньому розділі Програми основ партії вказувалося на необхідності забезпечення миру і свободи, для яких потрібна була наявність бундесверу і союзу західних держав. Першочерговим завданням німецької зовнішньої політики проголошувалося зміцнення партнерства і дружби з США; схвалювалися «конструктивні і міцні відносини з країнами Центральної та Східної Європи, особливо з колишнім Радянським Союзом». У коротких формулах згадувалися «німецьке питання» і розвиток Європейського співтовариства («вільна і єдина Німеччина у вільній і об'єднаній Європі»), а також необхідність допомоги країнам, що розвиваються; засуджувалося «порушення прав людини, тортури, пригнічення та насильство у всьому світі» [6, s. 173].

Таким чином, програмні тексти ХДС стали документами, які заслуговують нині уваги послідовності, що аж ніяк не виключає пошуків відповідей на нові проблеми і тенденції в програмній діяльності християнських демократів.

Варто зауважити, що після внутрішньої реорганізації партія стала значно сильнішою, проте внутрішні труднощі не дозволили християнським демократам повернутися до влади у 1970-ті рр. Через розбіжності ХДС і ХСС пар-

тія не могла приділяти необхідну увагу роботі з електоратом. Привертає увагу той факт, що політика уряду В. Брандта піддавалася гострій критиці з боку опозиції в бундестазі. ХДС/ХСС важко пережили відсторонення від влади і проводили курс жорсткої конфронтації по відношенню до соціал-ліберальної коаліції. Проведені СДПН-ВДП реформи вони називали «соціалістичними експериментами», які ведуть країну до катастрофи [5, s. 324].

Ще більш різкій критиці ХДС/ХСС піддали зовнішню і, насамперед, східну політику уряду Брандта. Християнські демократи звинувачували його в «односторонніх поступках» СРСР, в «розпродажу національних інтересів», в ослабленні союзу з США і Західною Європою, що загрожувало безпеці країни. Використовуючи мінімальну перевагу мандатів від правлячих партій в бундестазі (12 мандатів), а також закулісні ігри з переманюванням депутатів, зокрема від правого крила ВДП, опозиція спробувала у квітні 1972 р. відправити Брандта у відставку [4, s. 175].

Розклад сил у бундестазі (рівність голосів – 247/247) загрожував паралізувати його діяльність, тому Брандт поставив питання про дострокові вибори, які відбулися 19 листопада 1972 р. На виборах СДПН вперше стала найбільшою політичною силою в бундестазі (230 місць). Блок ХДС/ХСС отримав приблизно стільки ж місць у парламенті (225), але його представництво зменшилося порівняно з 1969 р. на 17 місць і тому він знову опинився в опозиції. На посту лідера ХДС в червні 1973 року колишнього голову партії Барцеля замінив 43-річний прем'єр землі Рейнланд-Пфальц Гельмут Коль [1, с. 286].

25 квітня 1974 року було заарештовано одного з найбільших співробітників канцлера Гюнтера Гільома, який виявився агентом розвідки НДР. Йому були відомі не лише державні таємниці, а й деталі особистого життя Брандта. Беручи на себе відповідальність за це, Брандт 6 травня 1974 р. оголосив про відставку [7, s. 81]. Найближче оточення канцлера помітило, що він втомився від влади і не встигав реагувати на політичні виклики, що надходили ззовні.

Виконання урядом тих чи інших обіцянок перед виборами, проведення реформ породжувало нові вимоги, які постійно зростали. Незважаючи на розпал економічної кризи, профспілки в 1973 році досягли збільшення номінальної зарплатної плати на 12%. Опозиція вимагала явних успіхів на зовнішньополітичному фронті, стверджуючи, що зближення соціал-ліберальної коаліції з комуністичними режимами призвело до дестабілізації не Східної, а Західної Німеччини. Ще більше підірвала позиції Брандта неузгодженість в рядах власної партії. Канцлера неодноразово звинувачували в тому, що він ухиляється від прийняття назрілих рішень, занадто довіряючи своїм старим друзям.

16 травня 1974 р. Гельмут Шмідт очолив уряд ФРН. Слід зазначити, що енергійний прагматичний голова уряду репрезентував право-

центристське крило німецької соціал-демократії, яке послідовно підтримувало нарощування економічної могутності та міжнародного впливу ФРН особливо в західноєвропейському центрі сили. В другій половині 1970-х рр. загострилася економічна ситуація в країні. Зростання державного боргу та безробіття спричинили соціальні проблеми. Кількість осіб, які потребували соціальної допомоги, постійно збільшувалася. Соціально-економічні проблеми ускладнили відносини між партнерами по коаліції.

Вибори 1980 року зменшили коаліцію так, як ВДП не наважувалася створити союз з блоком ХДС/ХСС, побоюючись, що досить неординарна особистість їхнього кандидата Ф. Штрауса налякає виборців і партія взагалі не потрапить до бундестагу. Шмідт виглядав надійніше, але в його урядовій заяві від 24 листопада 1980 р. мали місце доволі розмиті формулювання.

В серпні 1981 року Х.-Д. Геншер в листі до керівництва своєї партії і місцевих партійних функціонерів висловився за орієнтацію на принципи ринкової економіки і за скорочення соціальних витрат, на що СДПН не могла погодитися. В той же час багато соціал-демократів дотримувались думок, що якщо через протидію лібералів поворот до більш лівого курсу стане неможливим, то чи не краще було б піти в опозицію [10, s. 195]?

У грудні 1981 р. федеральний канцлер Г. Шмідт здійснив робочий візит до НДР. Під час переговорів з Е. Хонеккером наголошувалося, що погіршення відносин між СРСР та США не повинно відобразитися на німецько-німецькому співробітництві. Правда, східнонімецьке керівництво все ж ставило ці відносини у залежність від визнання Бонном суверенітету та територіальної цілісності НДР. Критикувалася західнонімецька позиція щодо розміщення у ФРН американських ракет середньої дальності. Навесні 1982 р. довіру до політичного істеблішменту ФРН підірвала справа концерну Фліка. Він належав до найбільш впливових бізнес-структур, які шукали політичного прикриття різних економічних махінацій.

17 лютого 1982 р. Г. Шмідт під час політичного скандалу витримав вотум недовіри при голосуванні в бундестазі. Але від того стратегічні позиції СДПН не покращилися. Відмова західноєвропейських промислових кіл від політичної підтримки Гельмута Шмідта, не в останню чергу, була пов'язана із великим розмахом дій позапарламентської опозиції у форматі антивоєнних протестів [2, с. 319]. Проте 17 вересня 1982 р. міністри соціально-ліберальної коаліції від Вільної демократичної партії на чолі з Г.-Д. Геншером залишили свої посади.

Вже 1 жовтня 1982 р. вільні демократи перейшли на сторону ХДС/ХСС, новим федеральним канцлером було обрано Гельмута Коля. Проте загалом саме Г. Шмідт підготував сприятливі передумови для зміни міжнародного амплуа ФРН. З метою закріплення політичної перемоги 6 берез-

ня 1983 р. ХДС провів дострокові парламентські вибори, які соціал-демократи програли і до 1998 р. опинилися в опозиції [3, с. 25].

Висновки. Отже, у роки опозиції ХДС Німеччини проводив розгорнуту модернізацію партії. Після поразки Християнсько-демократичного союзу на дострокових виборах до бундестагу в 1972 р. з приходом до керівництва партією Г. Коля (1973 р.) найважливішими завданнями християнських демократів стали: активізація

партійних організацій на всіх рівнях, розширення центрального апарату, продовження дискусій щодо прийняття основної програми ХДС і збільшення кількості членів партії. Варто також відзначити, що з приходом до влади в 1982 р. Християнсько-демократичний союз став уже іншою партією, яка значно зміцніла на федеральному рівні. Даний факт, в свою чергу, є наступною темою для подальшого ретельного дослідження діяльності ХДС Німеччини при владі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Брандт В. Воспоминания [Текст] / В. Брандт. – М.: Новости, 1991. – 302 с.
2. Павлов Н.В. Внешняя политика ФРГ от Аденауэра до Шредера [Текст] / Н.В. Павлов, А.А. Новиков. – М., 2005. – 405 с.
3. Петелин Б.В. Германская политика ХДС/ХСС: содержание, концепции, методы и результаты (1982-1990) [Текст]: Дисс...д-ра истор. наук / Б.В. Петелин. – Вологда, 2002. – 457 с.
4. Bösch F. Oppositionszeiten als Motor der Parteireform? Die CDU nach 1969 und 1998 im Vergleich [Text] / F. Bösch // Zwischen Strategie und Anarchie. Der Erfolg von Parteiorganisationen / Josef Schmid, Udo Zolleis (Hg.). – Wiesbaden, 2005. – S. 172-185.
5. Euchner W. Opposition [Text] / W. Euchner // Handlexikon zur Politikwissenschaft. Bundeszentrale für politische Bildung. – Band 237. – Bonn, 1986. – S. 322-325.
6. Haungs P. Die CDU: Prototyp einer Volkspartei [Text] / P. Haungs // Parteien in der Bundesrepublik Deutschland. – Bonn, 1990. – S.158-198.
7. Kleinmann H.-O. 1969-1982 [Text] / H.-O. Kleinmann // Lexikon der Christlichen Demokratie in Deutschland / Winfried u.a. Becker (Hg.). – Paderborn, 2002. – S. 78-85.
8. Schmid J. Die CDU. Organisationsstrukturen, Politiken und Funktionsweisen einer Partei im Föderalismus [Text] / J. Schmid. – Opladen, 1990. – 215 s.
9. Walter F. Die SPD. Vom Proletariat zur Neuen Mitte [Text] / F. Walter. – Berlin, 2002. – 226 s.
10. Zolleis U. Die Organisationsentwicklungen in der Parteigeschichte der CDU [Text] / U. Zolleis // Civis mit Sonde. – 2003. – № 3-4. – S. 15-19.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2014

REFERENCES:

1. *Brandt, V.* *Vospominaniya (Memories).* Moscow, 1991, 302 p.
2. *Pavlov, N.V., Novikov, A.A.* *Vneshnjaja politika FRG ot Adenaujera do Shredera (Foreign policy of FRG from Adenauer to Schroeder).* Moscow, 2005, 405 p.
3. *Petelin, B.V.* *Germaneskaja politika HDS/HSS: soderzhanie, koncepcii, metody i rezul'taty (1982-1990) (German policy of the CDU/CSU: content, concepts, methods and results (1982-1990)).* Vologda, 2002, 457 p.
4. Bösch, F. *Oppositionszeiten als Motor der Parteireform? Die CDU nach 1969 und 1998 im Vergleich. Zwischen Strategie und Anarchie. Der Erfolg von Parteiorganisationen: Schmid, Josef und Zolleis, Udo (Hg.).* Wiesbaden, 2005, ss. 172-185.
5. Euchner, W. *Opposition. Handlexikon zur Politikwissenschaft. Bundeszentrale für politische Bildung, Band 237, Bonn, 1986, ss. 322-325.*
6. Haungs, P. *Die CDU: Prototyp einer Volkspartei. Parteien in der Bundesrepublik Deutschland. Bonn, 1990, ss.158-198.*
7. Kleinmann, H.-O. *1969-1982. Lexikon der Christlichen Demokratie in Deutschland: Becker, Winfried u.a. (Hg.), Paderborn, 2002, ss. 78-85.*
8. Schmid, J. *Die CDU. Organisationsstrukturen, Politiken und Funktionsweisen einer Partei im Föderalismus. Opladen, 1990, 215 s.*
9. Walter, F. *Die SPD. Vom Proletariat zur Neuen Mitte. Berlin, 2002, 226 s.*
10. Zolleis, U. *Die Organisationsentwicklungen in der Parteigeschichte der CDU. Civis mit Sonde. 2003, № 3-4, ss. 15-19.*

Тирон Альона Миколаївна – аспірант
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
Адреса: 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
E-mail: alsimmer@rambler.ru

Tyron Aljona Mykolajivna – postgraduate
Yuriy Fedkovych Chernivtsi state university
Address: 2, Kotsjubynskiy Str., Chernivtsi, 58012
E-mail: alsimmer@rambler.ru